

XALQ PEDAGOGIKASIDA USTOZ-SHOGIRD TIZIMI

O‘lmasova Robiya, Suyinboyeva Shukrona**– UMFT universiteti, 550-guruh talabalari****Fan: Xalq pedagogikasi****O‘qituvchi: Haydarov Sulaymon**

Annotatsiya: Ushbu maqolada xalq pedagogikasida ustoz-shogird tizimining tarixiy ildizlari, ma’naviy ahamiyati va ta’lim-tarbiya jarayonidagi o‘rni keng tahlil qilingan. Maqolada ustoz va shogird o‘rtasidagi munosabatning inson kamoloti, axloqiy tarbiya, kasbiy o‘ssish hamda ijtimoiy qadriyatlar shakllanishidagi roli yoritilgan. Shuningdek, milliy an’analarimizda bu tizimning tutgan o‘rni, zamonaviy ta’lim jarayonida undan samarali foydalanish yo‘llari haqida fikrlar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: ustoz-shogird tizimi, xalq pedagogikasi, ma’naviyat, axloqiy tarbiya, qadriyat, tajriba, an’ana, ta’lim, ustozlik, shogirdlik.

Kirish

Xalq pedagogikasi — bu asrlar davomida xalq tomonidan yaratilgan va avloddan-avlodga o‘tib kelayotgan tarbiyaviy tajribalar, qadriyatlar hamda ma’naviy bilimlar tizimidir. Uning eng muhim bo‘g‘inlaridan biri — ustoz-shogird tizimi bo‘lib, bu an’ana xalqimizning ma’naviy hayotida, hunarmandchilikda, san’atda, adabiyotda, hatto hayot falsafasida chuqur ildiz otgan.

O‘zbek xalqining tarixida ustoz-shogird an’anasi faqat bilim yoki hunar o‘rgatish tizimi emas, balki insonni har tomonlama kamolga yetkazish, unga axloq, odob, sabr-toqat, e’tiqod va mehnatsevarlikni singdirish maktabi sifatida shakllangan.

Bugungi kunda ustoz-shogird tizimining pedagogik mohiyatini o‘rganish — yosh avlodni barkamol inson sifatida tarbiyalashda xalq tajribasidan foydalanish imkonini beradi. Shuning uchun ham xalq pedagogikasida bu tizimning o‘rni beqiyosdir.

Ustoz-shogird tizimining tarixiy ildizlari

Ustoz-shogird tizimi insoniyat sivilizatsiyasining qadimiy davrlaridan boshlangan. Dastlabki ta'lim shakllari aynan ustoz va shogird o'rtasidagi bevosita muloqot orqali amalga oshirilgan. O'zbekiston hududida ham bu an'ana qadimdan mavjud bo'lib, zargarlar, kulollar, naqqoshlar, xattotlar, sozandalar, tabiblar va allomalar o'z tajribalarini shogirdlariga bevosita o'rgatish orqali avlodlardan avlodga yetkazib kelganlar.

Masalan, Mirzo Ulug'bek, Alisher Navoiy, Ahmad Donish kabi buyuk mutafakkirlar o'z ustozlaridan saboq olib, keyinchalik o'zlari ham shogirdlar tayyorlagan. Ularning ilmiy merosi ustoz-shogird an'analariining nechog'lik mustahkam ekanini ko'rsatadi.

Ushbu tizimda ustoz faqat bilim beruvchi emas, balki hayot yo'lini ko'rsatuvchi, insoniy fazilatlarni singdiruvchi murabbiy sifatida qaralgan. Shogird esa ustozga sadoqat, hurmat va ehtirom bilan qarashni o'zining insoniy burchi deb bilgan.

Ustoz-shogird tizimining ma'naviy va axloqiy ahamiyati

Xalq pedagogikasida ustoz-shogird munosabatlari nafaqat bilim va tajriba uzatish, balki axloqiy tarbiya maktabi sifatida ham qaraladi. Ustoz o'z shogirdiga nafaqat hunar, balki odob, poklik, sabr-toqat, halollik, insonparvarlik kabi fazilatlarni singdirgan.

Ustozlik qadimdan muqaddas kasb sifatida e'tirof etilgan. "Ustoz otangdek ulug'" degan xalq maqoli bu munosabatning chuqur ildizini ko'rsatadi. Shogird esa ustozga bo'lgan hurmatini amaliy ishlarda namoyon etgan — uning xizmatini qilib, ilmini puxta o'rgangan, ustozining ismini obro' bilan tilga olgan.

Ushbu tizim insonlar o'rtasida mehr-oqibat, sadoqat, vatanparvarlik va e'tiqod tuyg'ularini mustahkamlaydi. Aynan shu sababli ustoz-shogird munosabatlari xalq tarbiyasining eng muhim axloqiy mezonlaridan biri hisoblanadi.

Ustoz-shogird tizimining ta'lim va tarbiyadagi o'rni

Ustoz-shogird tizimi xalq ta'limining eng qadimiy va samarali shakli bo'lib, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi yaqin munosabatga asoslanadi. Bu tizimda ta'lim jarayoni shaxsiy namuna, amaliy faoliyat va shogirdning individual imkoniyatlariga tayangan holda tashkil etiladi.

Ustoz shogirdni nafaqat bilim bilan, balki hayotiy tajriba bilan ham qurollantiradi. Masalan, xalq hunarmandchiligi, baxshichilik, musiqa, adabiyot, hattotlik, naqqoshlik kabi sohalarda ustoz-shogird tizimi orqali mahorat sir-asrorlari o'rgatilgan.

Ustozning har bir so'zi, harakati, xulqi tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan. Shu sababli xalq orasida "ustozning bir ko'rgan ishi mingta nasihatga teng" degan hikmat mavjud.

Zamonaviy ta'limda ham bu tizimdan samarali foydalanish mumkin. Masalan, o'qituvchi o'quvchilarga shunchaki dars o'tuvchi emas, balki yo'l ko'rsatuvchi, hayotiy tajribasini ulashuvchi shaxs sifatida namuna bo'lishi kerak.

Zamonaviy ta'limda ustoz-shogird an'anasining ahamiyati

Hozirgi globallashuv davrida milliy qadriyatlarimizni, shu jumladan, ustoz-shogird tizimini tiklash va ta'lim jarayoniga integratsiya qilish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Bu tizim o'quvchilarda insonparvarlik, mehr-oqibat, mehnatsevarlik, hurmat va sadoqat tuyg'ularini shakllantirishga xizmat qiladi.

Bugungi ta'limda ustoz-shogird an'anasini amalga oshirish quyidagi yo'nalishlarda foydali bo'ladi:

o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida samimiy muloqotni mustahkamlash;

tajriba almashish orqali kasbiy rivojlanishni ta'minlash;

ustozning shaxsiy namunasi orqali tarbiyaviy ta'sirni kuchaytirish;

o'quvchilarda mas'uliyat, sadoqat va ijodkorlikni rivojlantirish.

O'zbekiston ta'lim tizimida "Ustoz va murabbiylar kuni"ning nishonlanishi, pedagoglar nufuzini oshirishga qaratilgan davlat siyosati ham bu qadimiy an'ananing zamonaviy davrda ham dolzarbligini tasdiqlaydi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, ustoz-shogird tizimi xalq pedagogikasining eng qadimiy va eng samarali tarbiyaviy an'alaridan biridir. U nafaqat bilim berish tizimi, balki insonni komil shaxs sifatida shakllantiruvchi ma'naviy maktabdir.

Ustoz — jamiyatning ma'naviy tayanchi, shogird esa uning merosini davom ettiruvchi avlodidir. Shu bois bugungi ta'lim tizimida ustoz-shogird an'alarini qayta tiklash, yoshlarni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash va o'qituvchining nufuzini yanada oshirish muhim ijtimoiy vazifadir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xaydarov. S.A. (2025). Oilaviy tarbiyada va maktab tarbiyasida yuzaga keladigan risklar. 16-son. 9-11.
2. Хайдаров С. (2024). Spiritual influence on child education in families. Web of Teachers: Inderscience Research. 2 (11). 203-205.
3. Хайдаров С. (2025). Oilalarda farzand tarbiyasiga ruhiy ta'sir etkazish. Modern Education and Development. 3 (17). 23-27.
4. Khaydarov S.A. (2025). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. Modern Education and Development. 3 (17). 28-33.

5. Xaydarov S.A. (2025). Ijtimoiy-gumanitar fanlarda raqamli metodlardan foydalanish yo'llari. NEW RENAISSANCE international scientific journal. 2(1). 91-94.
6. Xaydarov S.A. (2025). Yoshlarda vatanparvarlik hissini tarbiyalashda Boburnoma asariga ishlangan miniatyuralarning ahamiyati. Til va adabiyot.uz. 2.11-12.
7. Khaydarov S.A. (2025). On analysis of family factors and social creativity issues in the study of the psychological portrait of educational institutions' leaders. Tuijin Jishu/Journal of Propulsion Technology ISSN: 1001-4055 Vol. 46 No. 2.
8. Хайдаров С. (2025). Pedagogik risklarni boshqarishning nazariy asoslari va globallashuv jarayonidagi ahamiyati. 3 (9). 261-265.